

องค์ความรู้

แม่ตื่น/เมืองตื่น อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์ภูมิภาคศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Regional Studies Center, Faculty of Liberal Arts, Maejo University

“...เมืองตื่นสองพญา งามสง่าเจดีย์ใหญ่ พระเจ้าทันใจองค์ศักดิ์สิทธิ์ เมืองกัลยาณมิตรที่น่าอยู่
ที่ลือชามีมากมาย มิเสื่อมคลายคงผืนป่า เลอล้ำค่าวิถีพอเพียง คงสำเนียงภาษาถิ่น หัวเครื่องบินสมัยสงคราม
สัตว์ลือนามเต่าปูลู แหล่งเชิดชูกาแฟดัง...”

คำขวัญตำบลแม่ตื่น อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

เมืองตื่น ที่ตำบลแม่ตื่น อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ตื่น แวดล้อมไปด้วยภูเขาสูง มีแม่น้ำแม่ตื่นเป็นแม่น้ำสายหลักเชื่อมต่อกับแม่น้ำปิงและลำน้ำสาขา ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่น ส่งผลให้เมืองตื่นเป็นเมืองหน้าด่านของล้านนาและเป็นแหล่งชุมนุมสินค้าของป่า เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำตื่นและชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง โดยชุมชนโบราณในพื้นที่ราบเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนบนพื้นที่สูงกับชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำปิง ขณะที่ชุมชนโบราณในเขตพื้นที่สูงมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้จัดหาของป่าเพื่อเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับชุมชนในเขตที่ราบ สินค้าและของป่าได้นำความมั่งคั่งมาสู่ชุมชน สะท้อนได้จากการพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องปั้นดินเผาจากเตาล้านนา เครื่องถ้วยจีน เครื่องสำริด เป็นจำนวนมาก¹ (ปัจจุบันมีการจัดแสดงวัตถุโบราณที่ผู้ค้นพบในบริเวณชุมชนแม่ตื่นไว้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ตื่น และโรงเรียนแม่ตื่นวิทยาคม)

ความโดดเด่นของเมืองต้นที่โอบล้อมไปด้วยภูเขาสูงและสายน้ำแม่ตื่น เสมือนแหล่งชุมทรัพย์ที่มอบให้กับผู้คนในชุมชน ได้หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันหลายชาติพันธุ์มาอย่างช้านาน โดยพื้นที่ราบใกล้แม่น้ำ ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเพาะปลูกพืช ได้แก่ พริก มะเขือเทศ กระหล่ำปลี ข้าว เป็นต้น ขณะที่ผู้คนบนพื้นที่สูงเป็นที่ยู่ออาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอญอ และม้ง แม้ว่ามีข้อจำกัดในลักษณะทางกายภาพ แต่ก็สามารถอาศัยอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่อุดมไปด้วยของป่า จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งผู้คนและทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขณะที่ผู้คนในพื้นที่ราบและคนในพื้นที่สูงก็มีความสัมพันธ์กันผ่านการแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ ของป่าจึงเป็นสินค้าจากธรรมชาติ ในอีกทางหนึ่งก็เป็นแหล่งรายได้ให้กับคนในชุมชน นอกจากนั้นการที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันได้ก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรมเกี่ยวกับป่า เพื่อป้องกันรักษาไม่ให้ผืนป่าถูกทำลาย เช่น ป่าปอทุเด เป็นป่าศักดิ์ของทารก เมื่อเวลาชาวบ้านคลอดลูกแล้วจะเอาสายรกที่ติดมากับลูกเอาไปแขวน หรือใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วห้อยไว้ใต้ต้นไม้ ชาวบ้านจะไม่ไปตัดต้นไม้และจะไม่เข้าไปรบกวนพื้นที่ป่าบริเวณนั้น เป็นต้น

น้ำพริกตาแดง ลูกแป้งข้าวหมาก ดาวลอย และกาแฟ เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งของชุมชน ที่คนทั่วไปรับรู้และรับทราบเมื่อเอ่ยถึงอำเภอแม่จอนและชุมชนแม่ตื่น ผลิตภัณฑ์ของชุมชนในข้างต้นเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนมาแปรรูป เช่น น้ำพริกตาแดง คนในชุมชนได้นำพริกที่ปลูกในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์น้ำพริกตาแดงที่มีรสชาติกลมกล่อมลงตัว มีระดับความเผ็ดให้ผู้บริโภคได้เลือก นอกจากนั้นยังมีผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากข้าว ได้แก่ ลูกแป้ง สำหรับใช้ในการทำข้าวหมาก และลูกแป้งสำหรับใช้ต้มเหล้า ซึ่งลูกแป้งนั้นมีส่วนประกอบที่สำคัญได้แก่ ข้าวผสมกับสมุนไพรหลายชนิด เช่น พริก ข่า ใบฟ้าแป้ง รากเจตมูลเพลิง กระเทียม และเครื่องเทศอีกหลายชนิด นำมาบดละเอียดจนเป็นผง อนึ่งสมุนไพรที่นำมาใช้ในการผสมเพื่อผลิตเป็นลูกแป้งส่วนใหญ่มาจากวัตถุดิบในชุมชนที่หาได้จากป่าและปลูกไว้บริเวณบ้านของคนในชุมชน บ้างเป็นลูกกลมๆ และหมักไว้จนเกิดเชื้อราและยีสต์ชนิดที่รับประทานได้ หลังจากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งก่อนที่จะนำมาทำเป็นข้าวหมาก และสุราพื้นบ้าน หรือสุรากลั่น (ดาวลอย) ซึ่งมีวิธีการแปรรูปที่

แตกต่างกันออกไปของแต่ละชุมชน นอกจากนั้นชุมชนแม่ต๋นยังเป็นแหล่งผลิตกาแฟ สายพันธุ์อาราบิก้าที่ปลูกบนพื้นที่สูงมากกว่า 1,000 เมตร มีอุณหภูมิอากาศที่เหมาะสมท่ามกลางอากาศที่มีความชื้นเกือบตลอดทั้งปี ผนวกกับในพื้นที่ป่ามีดอกไม้ ไม้ป่าที่หลากหลาย ส่งผลให้กาแฟในพื้นที่แห่งนี้มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งภายในชุมชนมีรายกาแฟสดที่นำกาแฟของแม่ต๋นที่ผ่านการคั่วแล้วมาจัดจำหน่ายในรูปแบบของกาแฟสด และเมล็ดกาแฟ

เมล็ดกาแฟของชาวบ้านในแม่ต๋น

(ภาพจาก: แม่ต๋น กาแฟและสินค้าการเกษตร <https://www.facebook.com/MaetuenCoffee/>)

....ชุมชนแม่ต๋ั้น ตำบลแม่ต๋ั้น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนโบราณที่เป็นเมืองหน้าด่านของล้านนา โอบล้อมด้วยขุนเขา พื้่นนา และแม่น้ำต๋ั้นที่หล่อเลี้ยงผู้คนมาหลายชั่วคน ยังคงไว้ซึ่งมนต์เสน่ห์ของวิถีการผลิต การดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายของผู้คนบนฐานของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมพร้อมต้อนรับผู้คนจากทั่วทุกถิ่น ได้เข้าไปสัมผัส....

¹ส่วนหนึ่งของบทความเรื่อง ของป่าและความมั่งคั่งของชุมชนเมืองต๋ั้น:ภาพสะท้อนจากหลักฐานทางโบราณคดี. เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเริงและคณะ ในหนังสือรวบรวมผลงานวิจัย-วิชาการวัฒนธรรมการเกษตร 2 รัตนพล ชื่นคำ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ:สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2566